

سیمای دعا در سیره باقرالعلوم^(ع)

در فرخنده زادروز پیشوای پنجم(ع) و آغاز ماه مبارک رجب، به بررسی جایگاه مناجات

و شیوه گفت‌و‌گو با پروردگار در بیان و عمل آن حضرت پرداخته‌ایم

جواد نوانیان رودسری – همزمانی نخستین روز ماه مبارک رجب با ولادت حضرت باقرالعلوم(ع)، تلاقی مبارکی است که باید آن را مصداق «وَرُوَّ عَلَیْ نُوْر» دانست؛ هر چند که برخی از مورخان، ولادت آن امام همام را در ماه صفر می‌دانند، اما این معنا، بر دلیل ما برای مبارک خواندن این تلاقی، تأثیری نمی‌گذارد و فرخنده خواندن چنین روزی را مورد تردید قرار نمی‌دهد؛ چرا که عالمی جلیل‌القدر، همچون شیخ مفید، در کتاب «مسار الشیعه» به این موضوع اشاره می‌کند و می‌نویسد: «أول یوم منه (شهر رجب) کان مولِّدَ مولَّاتًا و سَيِّداتًا أبی جَعْفَر مُحَمَّد بن غلی الباقِر علیه‌السَّلام» (چاپ‌دار المقید، نجف-ص ۵۶)؛ آقا و سرور ما حضرت ابی جعفر، محمد بن علی(ع)، در نخستین روز این ماه (یعنی ماه رجب) زاده شد. از این بحث تاریخی که هر چند شیرین، اما در موضوع مورد بحث ما فاقد جایگاه است، بگذریم، باید این تلاقی فرخنده را فرصتی بدانیم برای آن که از لسان الهی آن شکافنده علوم – که درود خداوند بر او باد – در باره دعا و نیایش بشنویم و بیاموزیم؛ مگر نه‌این که بر اساس گفته رسول خدا(ص)، «إِنَّ رَجَبًا شَهْرُ اللَّهِ» (صدوق، ثواب الاعمال، دار الشریف الرضی – قم، ص ۵۴)، ماه رجب، ماه خدا و «یَضِبُّ اللَّهُ فیه الرُّحْمَةَ عَلَی عِبَادِهِ» (صدوق، عیون اخبار الرضا(ع)، موسسه علمی-بیروت، ج ۱، ص ۷۶) هنگام بارش رحمت بیکران الهی برندگان است و فرصتی استثنایی برای اهل عبادت، جویندگان مقام بندگی و آنان که شنیده‌اند کلام صادق آل محمد(ع) را که در باره این ماه فرمود: «إِذَا كَانَ یَوْمُ الْقِیَامَةِ نَادَى مُنَادٌ مِنْ بَیْطَانِ الْعَرْشِ: ائِنَّ الرُّجَبِیُّونَ؟ فَيَقُومُ اَناسٌ یَضِیّ وَ وَجُوهُهُم لَأَهْلِ الْجَمْع ... هَذَا لَیْنٌ صَامٍ مِنْ رَجَبٍ شَبِثًا وَلِیُومِیَا مِنْ أَوَّلِهِ وَوَسَطِهِ أَوْ آخِرِهِ» (حرّ عاملی، وسائل الشیعه، آل‌البیت-قم، ج ۱۰، ص ۴۷۹)؛ هنگامی که روز قیامت فرا رسد، ندادهند‌ای از کتفه عرش نداده‌اند که «رجبیون کجاند؟» پس در آن وقت، گروهی بر می‌خیزند که چهره آن‌ها در میان جماعت

[چون قرص ماه] می‌درخشد... اینان کسانی هستند که در ماه رجب، روز هداری کردند، اگر چه یک‌روز در ابتدا یا وسط یا انتهای این ماه. آن‌چه از امروز پیش‌روی ماست، دریایی از معنویت است که برای بهره‌مندی از زلال آن، از پیمودن راه و مشی‌طریقی که معصومین علیهم‌السلام طی کرده‌اند، ناگزیریم و به‌ویژه، باید که در دعا و مناجات، به آن در دانه‌های هستی تاسی جویم.

■ **مناجات‌راستین در بیان امام باقر(ع)**

ماه رجب، ماه دعا و حاجت خواستن از ربّ اعلی است. امام باقر(ع) در حدیثی مبارک که در تفسیر آیه «وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ إِنَّ الَّذِینَ یَسْتَجِیْرُونَ عَنْ عِبَادَتِی

قدر «رجب» در کلام «رجبیون»

مروری بر سفارش‌ها و توصیه‌های حضرات آیات بهجت، خامنه‌ای، جوادی آملی و مجتبی تهرانی برای درک بیشتر فیوضات معنوی ماه ولادت امیر مؤمنان(ع)

گروه اندیشه – فرارسیدن ماه مبارک رجب را به همه مؤمنین و مؤمنات تبریک و تهنیت عرض می‌کنیم؛ ماهی که طبق روایات معتبر، ماه خداست و در آن، درهای رحمت الهی به‌روی بندگان باز می‌شود و بخشایش گناهان و پذیرش توبه به درگاه حضرت احدیت، به سادگی میسر است و رسیدن به مقام بندگی، در دسترس بزرگان ما، همانان که در سراسر عمر کوشیده‌اند در زمره «رجبیون» قرار گیرند و مخاطب فرشته الهی که در قیامت صلاّی «این الرجبیون» سر می‌دهد، درباره قدر دانستن لحظه لحظه این ماه پربرکت و کوشش برای بردن حظ کامل از مواهب آن و در امتدادش، رسیدن به فیض اکمل در دو ماه نورانی شعبان و رمضان، سخن‌های فراوان گفته و مؤمنان را به این مهم سفارش کرده‌اند. در نخستین روز این ماه جلیل، چه خوب است که قدر رجب را در کلام این «رجبیون» بجویم تا با آمادگی و آگاهی بیشتر، قدم در این راه نورانی و متبرک بگذاریم. آن‌چه در ادامه مرور خواهیم کرد، گزیده‌هایی است از سخنان بزرگان و علمایی که برخی در قید حیات هستند و برخی دعوت حق را لبیک گفته و به دیدار معبود شتافته‌اند.

فرستی برای اطراوت بخشیدن به جان

گفتاری از آیت‌ا...سید علی خامنه‌ای

«رجب، ماه صفا دادن به دل و طراوت بخشیدن به جان است؛ ماه توسل، خشوع، ذکر، توبه، خودسازی و پرداختن به رنگارهای دل و زدودن سیاهی‌ها و تلخی‌ها از جان است. دعا، ماه رجب، اعتکاف ماه رجب، نماز ماه رجب، همه وسیله‌ای است برای این که ما بتوانیم دل و جان خود را صفا و طراوتی ببخشیم؛ سیاهی‌ها، تاریکی‌ها و گرفتاری‌ها را از خود دور کنیم و خودمان را روشن سازیم. (۲۸/ ۵/ ۸۴) ... ماه رجب است و در این سرود پر مغز و زیبایی هم که شما‌ها خواندید، اشاره به ماه رجب، ماه توسل، ماه توجه و دعا شده بود. در این ماه شریف، مؤمنین که دعا می‌خوانند، از خدای متعال این جور می‌خواهند: اللَّهُمَّ فَاهْدِنِی هَذِی السَّبِیلَ الَّتِی هِیَ سَبِیلُکَ الَّتِی لَا تُغْنِی عَنِ الْفَاقِلِینَ الْمُتَبَعِدِینَ (اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۶۴۳)؛ چقدر حائز اهمیت است هر سه فقره! فقره آخر هم که مغفرت است که اساس همه کارهاست: وَ اغْفِرْ لِی یَوْمَ الدِّینِ (همان). هدایت هدایت یافتگان و تلاش تلاشگران، آن چیزی است که در این دعا از خدای متعال می‌خواهید. شما تأمل بفرمایید اگر همین دو عامل در من و شما باشد، همه مشکلات حل خواهد شد؛ هم هدایت هدایت یافتگان الهی نصیب ما بشود، هم تلاش تلاشگران تاریخ بشریت در رفتار ما، در گفتار ما، در منش ما محسوس باشد. در آن فقره سوم، آسیب مورد اشاره قرار گرفته است: وَ لَا تُجَاعِلْنِی مِنَ الْغَافِلِینَ الْمُتَعَدِّینَ؛ غفلت بزرگ‌ترین آسیب است؛ غفلت از مسیر، غفلت از هدف، غفلت از توان، غفلت از

سخن اندیشه

گفتاری از مرحوم استاد فاطمی نیا

۳ توصیه مهم برای درک بهتر فضایل ماه رجب

۱ در روایت است که امیرالمؤمنین(ع) در اول بعضی از ماه‌ها وقتی به هلال ماه نگاه می‌کردند، داعایی می‌خواندند: «اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَکْفِیْ هَذَا الشَّهْرَ نُوْرًا وَهُدًاهُ»؛ خدایا من در این ماه، نور و هدایت آن را از تویی خواهم. هر ماه، یک نور و هدایت خاصی دارد؛ هر ماه، آثار و خصوصیات مخصوص به خود را دارد. باید از خداوند بخواهیم امور حادثه‌مارا در هر ماه، [و از جمله و به‌ویژه در ماه رجب،] مقرون به عافیت قرار دهد تا از نور و هدایت خاص هر ماه، با عافیت بهره‌برداری کنیم.

۲ ماه رجب ماه بسیار پر فضیلتی است. این ماه را به جهت این که ماه‌ریزش رحمت الهی است، «اصب» گویند. عمده کار در این ماه «استغفار» است. ماه رجب، ماه توبه است. یکی از ادعیه‌ای که اگر به معنای آن توجه کنیم، بسیار موثر خواهد بود، دعای «یا مُقِیلَ العَثَرَاتِ» (ای خدایی که لغزش‌ها را نادیده می‌گیری) است؛ ما خدایی داریم که بسیار مهربان است و گناهان مارا اقاله می‌کند، نادیده می‌گیرد، به‌این معنا که اگر پیشیمان شویم و توبه کنیم، اصلاً با ما طوری معامله می‌کند مثل این که گناهی مرتکب نشده‌ایم! گاهی مواقع در اثر گناه، بعضی توفیقات از انسان سلب می‌شود؛ اگر این دعا را باتوجه و حضور قلب در قنوت یا سجده خود بگویند، توفیقات با می‌گردد.

۳ اولین شب جمعه ماه رجب «اللیلة الرغائب» گویند؛ غائب جمع «رغیبه» است، «رغیبه» به معنای چیزی است که مورد رغبت و میل باشد و همچنین، به معنای بخشش فراوان است. بنابر معنای اول، «اللیلة الرغائب» شبی است که میل و توجه به عبادت در آن بسیار است و بندگان خدادر این شب، گرایش زیادی به رفتن به در خدا و ارتباط و انس با او دارند. بنابر این جمع‌بندی که می‌شود کرد، این است که خداوند در این شب، عنایت خاصی به بندگان خود دارد و خوب است که انسان از خدا بخواهد هر آن‌چه که بندگان صالح و ارواح طیبه در این شب به‌آن رغبت دارند، به‌ما هم عنایت کند.

اذکاری برای همه روزهای ماه رجب

برخی اذکار وارد شده برای ماه مبارک رجب، در کتاب‌های معتبر شیعه که مشهورترین آن‌ها مفاتیح‌الجنان است، به‌زمان خاصی اختصاص دارد؛ مانند اذکار مربوط به اعمال اُم‌داود یا مناجات‌های مخصوص لیلة الرغائب یا دعا‌های شب و روز ولادت امیرالمؤمنین(ع). اما برخی اذکار و ادعیه هم برای ماه مبارک رجب وارد شده‌است که در اصطلاح حالت مشترک دارد و می‌توان آن‌ها را در هر روز از این ماه خواند و از فیض و برکاتش، برخوردار شد. در ادامه به برخی از این اذکار و ادعیه اشاره می‌کنیم و برای بهره بردن بیشتر، معنای آن‌ها را نیز، ارائه خواهیم کرد.

■ **دعاهای روزانه**

در تمام ماه رجب، این دعا را بخوانید: «یا مَنْ یُملِکُ خَوَاصِّ السَّائِلِینَ، وَ یَعْلَمُ صَیْمِرَ الصَّامِتِینَ، لَکُلِّ مَسْئَلَةٍ، مِنْکَ سَمْعٌ حَاضِرٌ وَ جَوَابٌ عَیْنِدَکَ. اللَّهُمَّ وَ مَواهِدُکَ الصَّادِقَةُ و یا دِیکَ الْفَاضِلَةُ وَ رَحْمَتُکَ الْوَاسِعَةُ فَاسْأَلُکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُقَضِّیَ خَوَاصِّیَ لِلدُّنْیا وَ الْآخِرَةِ، اَنْکَ عَلَی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیرٌ»؛ ای کسی که مالک حاجات در خواست‌کنندگانی و ای کسی که آن‌چه در نهاد خاموشان است، می‌دانی؛ برای هر خواسته‌ای، از جانب تو، گوشی شنو و پاسخی آماده است. خدایا! به حق وعده‌های راست و نعمت‌های بیسارت و رحمت وسیعت، از تو می‌خواهم که درود فرستی بر محمّد و آل محمّد و خواجه دنیا و آخرت‌مر را برآوری که به راستی تو بر هر چیز توانایی.

■ **سفارش‌ی از رسول خدا(ص)**

طبق حدیثی از رسول خدا(ص)، هر شخصی در ماه رجب ۱۰۰ مرتبه بگوید: «أَسْتَغْفِرُ الله الذی لا إله الاّهُ، وَ خَدَهُ لا شَرِیکَ لَهُ وَ أَتُوبُ اِلَیْهِ» و در آخر، صدقه‌ای کنار بگذار، خداوند رحمت و مغفرت خود را نصیب او می‌کند و هر کس ۴۰۰ مرتبه آن را [با توجه قلبی به مضامین بلند این ذکر] بگوید، البته پاداشی بزرگ از خدا دریافت خواهد کرد. همچنین از آن حضرت نقل شده است که فرمود: هر کس [در روزهای ماه رجب] هزار مرتبه «لا اله الاّ الله» [با توجه قلبی به معنای این ذکر] بگوید، حسنات و ثواب فراوانی از سوی خداوند برای او در نظر گرفته می‌شود.

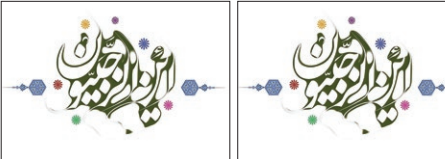
■ **اذکاری دیگر...**

در روایتی نقل شده است که هر کس در ماه رجب، هنگام صبح، ۷۰ مرتبه و هنگام شب ۷۰ مرتبه «أَسْتَغْفِرُ الله وَ أَتُوبُ اِلَیْهِ» [را با توجه قلبی به معنای ذکر] از مزمره بعد از آن، دستان خود را بلند کند و بگوید: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لی وَ ثُبِّ عَلَیّ»؛ چنان‌چه در همان ماه رجب بعیر، در رضایت و خشنودی خداوند از آن او خواهد بود. خوب است که مؤمنان در این ماه، با توجه قلبی به معنای ذکر، هزار مرتبه بگویند: «أَسْتَغْفِرُ الله الذّالْجَلالَ وَ الْاَکرامَ مِنْ جَمِیعِ الذنُوبِ وَ الاّثام»؛ تا آن‌شاه...، مشمول رحمت و عنایت الهی شوم. «سَیِّدُ بن طاووس» در «اقبال الاعمال»، فضیلت زیادی برای خواندن سوره «توحید» در ماه رجب نقل کرده است و از رسول خدا(ص) روایت می‌کند که هر کس در ماه رجب، با نیتی خالص و با توجه به معنای بلند این سوره، ۱۰ هزار بار سوره قل هو الله احد» را بخواند [و بعد از آن نیز، عزم جدی کند که دیگر گرد گناه نگیرد]، پروردگار گناهان او را می‌بخشد و روز قیامت کار را بر وی آسان خواهد کرد.

که در ایام مبارک ماه رجب و لحظات استجابت دعا، این سفارش مهم پیشوای پنجم را محل توجه قرار دهیم و از برکات معنوی این ماه، بیشتر بهره‌وردار شویم.

■ **الگوی به نام دعای «سمات»**

حضرت امام باقر(ع) در دعا‌های منسوب به ایشان، همین روش و سلوک را پی گرفته و گویی این ادعیه، درسی عملی برای فراگیری آن آموزه بزرگ است. در یکی از مشهورترین دعا‌های منسوب به آن حضرت، یعنی «دعای سماء» (برای مطالعه درباره انتساب دعا به حضرت باقرالعلوم(ع)، بنگرید به: بحار الانوار، ج ۹۰، ص ۹۶ – مؤسسه الوفاء) که امام خمینی(ره) درباره آن گفته است: «دعای عظیم الشان ... که منکران را جرئت انکار سند و متن آن نیست و مقبول عامه و خاصه و عارف و عامی است و در آن دعای شریف مضمون‌های عالی مقام و معارف بسیار است که شمیم آن قلب عارف را بی خود کند و نسیم آن نَفخه الهیه در جان سالک دمَد» (تفسیر سوره حمد، ص ۱۹)، می‌توان از این سیره الهی، رد و نشان کاملی یافت؛ آن‌جا که پس از مقدمه‌ای طولانی و ذکر موهبت‌های الهی بر بندگان خاص در گاه حضرت حق، چنین از پروردگار طلب حاجت می‌کند و می‌فرماید: «اللَّهُمَّ بَخِّ هَذَا الدُّعَاءَ، وَ بَخِّ هَذِهِ الْأَسْمَاءَ الَّتِی لَا یَعْلَمُ تَفْسِیرَها وَ لَا یَعْلَمُ باطِنَها غَیْرُکَ، صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اَفْعَلْ بِی ما أَنْتَ أَهْلُهُ وَ لَا تَفْعَلْ بِی ما أَنْتَ أَهْلُهُ» (شیخ توسی، مصباح‌المتهجد، مؤسسه فقه شیعه بیروت، ص ۴۲۰)؛ بار خدایا! به حق این دعا و به حق نام‌هایی که جز تو کسی تفسیرشان را نمی‌داند و جز تو کسی از باطن آن‌ها آگاه نیست، بر محمد و خاندان پاکش درود فرست و با من چنان کن که سزاوار [خدایی] توست و نه آن‌چنان که من در خور آن هستم. شیخ توسی در «مصباح‌المتهجد»، هنگام خواندن دعای سماء، از ساعات پایانی روز جمعه دانسته است. (همان، ص ۴۱۶)

اطراف خود جمع می‌کرد، در بین آن‌ها می‌ایستاد و خطبه می‌خواند و این جملات را می‌فرمود: «ایها المسلمون، قد اقلکم شهر عظیم مبارک و شهر الاصب و یصب الله فیه الرحمة علی عباده»؛ مسلمان‌ها سایه افکنند بر شما ماهی بزرگ و فرخنده و ماهی است که در آن ریزش [رحمت] فراوان است. خداوند فرو می‌ریزد رحمتش را بر کسی که او را بر می‌سد. روایات متعددی داریم درباره ماه رجب که ماه رحمت است. باید بنده خودش را در معرض ریزش این رحمت قرار دهد. لذا یکی از آداب و اذکاری که وارد شده در ماه رجب، استغفار است. استغفار ذکر ی است که گویا تقاضای تطهیر و پوزش طلبیدن است. خداوند عذرخواهی بنده را بدون منت می‌پذیرد. به تعبیری ساده، با رویی باز بنده‌اش را بغل می‌کند. پیامبر(ص) فرمود:

خداوند در آسمان هفتم ملکی را قرار داده که نامش داعی و دعوت کننده است؛ آن‌گاه که ماه رجب وارد بشود، آن فرشته هر شب تا به صبح نگاه می‌کند، خداوند می‌گوید کسی که بخواهد با من بنشیند، من با او می‌نشینم، کسی که اطاعت من کند، خواجه او را برآورده می‌کنم و در می‌گذرد از گناهانی کسی که از من پوزش بطلبد. اگر کسی مراد این ماه صدا کند، اجابتش می‌کنم و اگر از من درخواست کند، به او عطا می‌کنم. کسی که از من هدایت بخواهد، او را هدایت می‌کنم. این‌ماهر اریسمانی قرار دادم بین خودم و بندگانم، کسی که این ریسمان را بگیرد، به من می‌رسد. این دعا‌های ماه رجب را حتما بخوانید. هر کس جایی غیر حمت خداوند بناید، زبان کار است. این همه دعا به ما تعلیم کرده‌اند که باید بخوانیم، به خصوص استغفارهایی که وارد شده‌است. امام صادق(ع) نقل می‌کند که پیامبر(ص) فرمود: ماه رجب ماه استغفار امت من است. در این ماه زیاد استغفار کنید که خداوند آمرزنده و مهربان است. دست خود را در دست اولیای [الهی] بگذارید و عملا وارد این راه شوید. این ماه بهترین ماه است برای این که بنده خودش را بسازد».

ندهند! [وای به حال آن‌ها.]» (جلسه هفدهم درس خارج اصول؛ سال ۱۳۷۰)

چشیدن لذت علم و طهارت

گفتاری از آیت‌ا...المظلمی جوادی آملی

«ماه پربرکت رجب در پیش است، تا می‌توانید در ماه رجب روزه بگیرید، مخصوصاً کسانی که قدرت جوانی دارند، از روزه‌های این ایام و مبعث و ایام اعتکاف فراموش نشود؛ درس و بحث گوشه‌ای از کار است، اساس کار جای دیگر است، اگر این اساس کار را رعایت نکنیم، آن وقت لذت علم و طهارت را می‌چشیم، اگر لذت طهارت را پیشیم، هیچ چیزی جای آن را نمی‌گیرد؛ اگر عالم را به وی بدهیم، برایش گزنده است. درست است که بعضی از کارهای بدی که کردیم، از مازلفیت را گرفته‌است؛ ولی ظرفیت ده، همچنان بخشنده است؛ از او ظرفیت طلب کنید، استحقاق طلب کنید، لیاقت طلب کنید و بعد، از خداوند مسئلت کنید که به این ظرفیت، پاسخ مثبت بدهد و مظروف اعطا کند.»

بهترین ماه برای ساخته شدن

گفتاری از مرحوم آیت‌ا...اقامجتبی تهرانی

«ما موقعیت‌های بسیاری بر ایمان‌پیش می‌آید که بتوانیم خود را سبکبال کنیم. نباید بگذاریم که این موقعیت‌ها را از دست بدهیم. همه ما کم و بیش مبتلاییم و خداوند بدون آن که من و تو از او درخواست کنیم، گذشت می‌کند. این رحمت واسعه حق، تطهیرکننده من و توست و تخفیف دهنده بار روح و دل ما و یکی از آن موقعیت‌ها ماه رجب است. در ماه رجب، رحمت‌های الهی بر امت پیامبر(ص) ریزش می‌کند. ما روایت‌های متعددی در باب ماه رجب داریم، ماه رجب، شهر... است؛ به دلیل این که در این ماه، رحمت الهی بر بندگان زیاد ریزش می‌کند. پیامبر اکرم(ص)، وقتی ماه رجب می‌آمد مسلمین را